
Gemeente Doorn, nr. 1, notulen kerkenraad d.d. 31 juli 1741, art. 2 (http://www.rhczuidooostutrecht.com/PDF/NT00230_1.pdf); RAZU, nr. 382, Archief Hervormde Gemeente Nederlangbroek, nr. 2, notulen kerkenraad d.d. 9 oktober 1805 (net als de hiervoor genoemde geraadpleegd op 9 januari 2017 via http://www.rhczuidooostutrecht.com/PDF/NT00382_2.pdf); C.S. Duytsch, *Intree-reeden (...) Mydrecht (...)* (Amsterdam: Swart-Scholten 1778), 51.

¹⁰ Vgl. bijvoorbeeld Benthuizen (BZ 1777B, 646), Delft (BZ 1779B, 70v, 743), Maasland (BZ 1783A, 224), Streefkerk (BZ 1776B, 456v). In Streefkerk heeft de dispectie plaats gevonden vóór de predikant afscheid genomen heeft en is ze direct na diens vertrek in een beroep omgezet.

¹¹ Y. (Ysbrand) van Hamelsveld (1743-1812), stud. theol. Utrecht, pred. Durgerdam 1766, Grootebroek 1776, Goes 1777-1779, prof. theol. Utrecht 1784-1787. Zie verder voor hem: *BLGNP* IV, 178vv.

¹² Y. Van Hamelsveld, *De zedelijke toestand der Nederlandsche Natie op het einde der 18de eeuw* (Amsterdam: Johannes Allart 1791), 471.

¹³ Vgl. Van Rooden, 60. Zie voor de term *proponent* de volgende paragraaf.

¹⁴ Vgl. G. van der Tuuk, *Handboek voor Hervormde predikanten en kerkenraadsleden (...)* 1 (Leeuwarden:

zo blijkt uit een uitvoerige beschrijving van de situatie in de Nederlanden in 1791 van de (toen voormalig) gemeentepredikant en hoogleraar IJsbrand van Hamelsveld.¹¹ Velen hebben ‘zelfs nog in den loop hunner oefeningen op de Hoogeschool de toezegging van een beroep ontvangen’.¹² De onderzoeksgegevens van Peter van Rooden laten zien dat het aanbod aan proponenten in de voorafgaande decennia gestaag gedaald was en dat deze daling in de hierop volgende jaren door zou zetten, zij het dat in de jaren negentig van de achttiende eeuw van afvlakking van de daling sprake was.¹³ Hoewel Van Rooden in het kader van de mobiliteit van predikanten de nadruk legt op het gebrek aan *ervaren* proponenten, was ten tijde van Van Hamelsvelds observaties de nood kennelijk zo hoog, dat er ook mannen waren die al tijdens hun studie een beroep toegezegd kregen, dus nog vóór zij mochten proponeren.

Het beroepen van proponenten

In het vervolg beperk ik me in eerste instantie tot het beroepen van proponenten, aangezien de ‘toezegging van beroep’ aanvankelijk alleen op hen van toepassing lijkt te zijn geweest. Ik begin met een korte inleiding in de regelgeving die de beroepingspraktijk inkaaderde.

Wie de situatie van de Hervormde Kerk ten tijde van het Ancien Régime vergelijkt met die van na de reorganisatie door koning Willem I ziet in haar structuur in beginsel grote verschillen. De koning koos in zijn op 7 januari 1816 ingevoerde Algemeen Reglement voor een centraal bestuurd kerk, die in beginsel geen geprivilegieerde positie meer had.¹⁴ Dat gold ook de beroepingspraktijk: steeds was toestemming vereist van de landelijke overheid. Hoewel op lagere niveaus in beginsel de scheiding tussen kerk en staat voltrokken werd, bleef door de zgn. collatierechten de invloed van de plaatselijke elite op de keuze van de predikant bestaan.¹⁵ Deze rechten kenden verschillende verschijningsvormen.¹⁶ De collator kon de predikant benoemen, maar ook kon hij de kerkenraad een aantal namen voorleggen waaruit die kon kiezen. Ook gebeurde het dat de collator een keuze maakte uit een tal dat de kerkenraad hem voorlegde, of dat de kerkenraad hem om instemming moest vragen.

Nadat met het Algemeen Reglement de basis gelegd was, stelde de hervormde synode in 1816 diverse andere regelingen en reglementen vast, zoals de ‘Synodale Resolutie omtrent het prediken van Studenten’, het ‘Reglement op het Examen en de Toelating tot het Leeraarsambt in de Hervormde Kerk’ en het ‘Reglement op de Vacaturen, als mede op de beroeping en het ontslag van Predikanten’.¹⁷ Iemand die het predikantsambt ambieerde, kon aan de hand van deze regelingen nauwkeurig bepalen wat in elke fase van